

بررسی کهن الگوی "سفر قهرمان" براساس آرای، یونگ و جوزف کمپبل در رمان همسایه های احمد محمود

عبدالعلی مرادی، دکتر سولماز مظفری

چکیده

کارل گوستاو یونگ و شاگردش جوزف کمپبل در نظریه "کهن الگوی سفر قهرمان خود" معتقد به کهن الگوهاست و در تمام انواع بشر نسل به نسل به صورت مشترک رسیده است که "اسطوره قهرمان" از همین نشات می گیرد. داستان همسایه ها از لحاظ پردازش و روان شناسی انسان و علاقه به تفرد و کامل شدن؛ دارای این ویژگی سیوررت و شدن برطبق آرای جوزف کمپبل دارد و لذا از این جهت شایسته است مورد بررسی قرار گیرد. "خالد" قهرمان داستان در روند تفرد و تکمیل شدن از مراحل عبور می کند که تجربیاتی ارزشمند از آزمون ها و امتحانات و موانع و مشکلات به دست می آورد و او را در جهت نیل به تکامل سوق می دهد. بر اساس آرای ژوزف کمپبل با توجه به ساختارهای اسطوره و قصه های کهن یک نمودار یکسان برای داستان های قهرمانی ترسیم نموده است در این مقاله تلاش شده است تا بررسی کند خالد در داستان همسایه های احمد محمود چقدر مشمول سفر قهرمانی شخصیت قرار گرفته است. مرحله به مرحله آزمون ها و امتحانات را مطابق سفر قهرمانی بررسی کرده است و به نتایج قابل اعتنایی دست یافته است.

واژگان کلیدی: رمان همسایه ها، جوزف کمپبل، گوستاو یونگ، سفر قهرمانی شخصیت، کهن الگو، اسطوره

مقدمه

اسطوره قهرمان رایج ترین و شناخته شده ترین اسطوره در جهان است. قهرمانان تجسم آرمان های بشری اند. در طول تاریخ تمام انسان ها همواره طالب الگو بوده اند (باقری نسامی، مریم؛ ۱۳۸۹) هر شخصی در زندگی خود می تواند پستی و بلندی هایی را تجربه کند. این فراز و فرودها می تواند شناخت بهتری از زندگی و کسب تجارت بهتر و بیشتر در سفر زندگی او بشود. کسانی هستند که این مراحل کمال را تا اوج طی طریق می نمایند اما همه افراد نمی توانند به طور کامل موفقیت در شدن و رسیدن را کسب نمایند.

همانطور که پیش تر مطرح شد، پژوهشگر در صدد است رمان ارزشمند تاریخی همسایه ها و را مطابق سفر قهرمانی شخصیت جزیف کمپیل مورد تبیین و تحلیل قرار دهد. طبق نظریه "سفر قهرمانی شخصیت" کمپیل در اثر معروف "قهرمان هزار چهره" که به قول یونگ کهن الگوی به ارث رسیده جمعی است. براساس این آرا مورد بررسی قرار دهد که در این سفر قهرمان باید "سه مرحله" مهم از زندگی را پشت سر بگذارد تا به پختگی و کمال برسد یا به قول مولانا از مرحله خامی به پختگی برسد. و آن مصراع عجیب و معروف: "خام بدم، پخته شدم، سوختم"

سفر قهرمانی جز کهن الگوهای ثابت است و در همه اساطیر به صورت مشترک به ارث رسیده است. مانند هفت خان رستم، ماتریکس، هومر، اودیسه. اکنون مراحل این سفر مطابق آرای این نظریه پرداز به طور خلاصه در الگوی سه قسمتی مطرح می گردد. که عبارتست از: مرحله اول "جدایی"، قهرمان براساس ندا یا اتفاقی یا حادثه ای که او را فرا می خواند از حد معمولی و زندگی عادی خود به محدوده ای فراتر گام برمی دارد که خود این مرحله که آغاز تحول است. شامل مراحل اول؛ گام اول، دعوت به آغاز سفر. گام دوم، رد دعوت. گام سوم، تمایل شدن به امدادهای غیبی. گام چهارم، عبور از نخستین آستان. گام پنجم، شکم نهنگ با عبور از قلمرو شب که آخرین گام از مرحله جدایی است. مرحله دوم سفر قهرمانی؛ مرحله "تشرّف" است؛ این مرحله عبور از آزمون تشرّف که شامل گام هایی است به قرار؛ گام اول: جاده آزمون. گام دوم: ملاقات با خدایانو. گام سوم: زن و سوسه گر. گام چهارم: آشتی با پدر. گام پنجم: خدای گون شدن. و گام نهمی این مرحله و ششم: برکت نهایی و مرحله آخر ایم مرحله است. مرحله سوم: "مرور بازگشت و پذیرش در جامعه که خود این هم شامل گام هایی است: گام اول: امتناع از بازگشت. گام دوم: نجات از خارج. گام سوم فرار جادویی و گام چهارم: عبور از آستان بازگشت. گام پنجم: ارباب جهان و ششم آزاد و ها یعنی تفرد مطلق و آگاهی محض.

۱.۱. بیان مسئله

ما در این مقاله برآنیم که با توجه به نظریه قهرمان هزار چهره جوزف کمپیل به بازسازی ساختار اسطوره ای آن در رمان همسایه ها و خالد قهرمان داستان پردازیم و در عین حال تغییرات و تحولات این اسطوره را در جریان این داستان نشان دهیم. روش پژوهشگر در تحقق این امر اسنادی - کتابخانه ای و مبتنی بر تحلیل یافته ها به صورت توصیفی - تحلیلی است.

۲.۱. پیشینه پژوهش

در تبیین پیشینه ای این پژوهش گفتنی است، کتاب ها و مقالاتی به این اثر پرداخته اند. که برخی از آنها به عنوان منبعی در این مقاله قرار گرفته اند. اما مطابق با مشاهدات پژوهشگر به نظر می رسد با این موضوع و از این نگر به رمان همسایه ها نگریده نشده است و هیچ کتاب یا مقاله ای از این دید به موضوع پرداخته است و این پژوهش نوین به نظر می رسد. برخی از منابع مورد استفاده قرار گرفته و یا کارهای مشابه به قرار زیر است:

قهرمان هزار چهره، کمپیل جوزف.

بررسی همانندی قهرمانان اساطیر، باقری نسامی، مریم: ۱۳۸۹.

بررسی قابلیت های نقد کهن الگویی در مطالعات تطبیقی ادبیات؛ نگاهی به کهن الگوهای "سایه" و "سفر قهرمان" سلطان بیاد، مریم - قربان صباغ، محمود رضا: ۱۳۹۰.

تحلیل سفر عرفانی شهریار بر اساس نظریه جوزف کمپیل، لویمی، سهیلا: ۱۳۹۵.

بررسی سفر قهرمان در رمان سه گانه ی آشوردنگه اثر آرمان آراین بر اساس الگوی سفر قهرمان جوزف کمپیل، قره باغی نسترن؛ مهدوی، محمد جواد: ۱۳۹۹.

داستان میت، عباسی، سعید: اسفند ۱۴۰۰.

تبیین کهن الگوی قهرمان، سفر قهرمان، بر اساس آرای یونگ و کمپیل در هفت خوان رستم، ادبیات عرفانی و اسطوره شناختی، طاهری، محمد؛ آقاجانی، حمید.

بررسی نمود اسطوره قهرمان هزار چهره در حماسه برز و نامه بر اساس نظریه جوزف کمپیل، نصیری، جبار؛ محمدی فشارکی، محسن.

در داستان حمام بادگرد، بر اساس شیوه ی تحلیل کمپیل و یونگ، حسینی، مریم؛ شکیبی ممتاز، نسرین.

۳.۱. بحث و بررسی

احمد ابوعطا معروف به "احمد محمود" متولد: (چهارم دیماه ۱۳۱۰) در اهواز بود. در جوانی به قول خودش گرفتار امر سیاست شد و بعد زندان و تبعید تا سال ۱۳۳۶ که دوران زندان و تبعید او تمام شد. او با همه اشتیاقی که به تحصیل داشت، نتوانست ادامه تحصیل دهد پس به ناچار در مشاغلی مختلف به تلاش معاش پرداخت و در اثر همین مشاغل و ارتباط با مردم عادی جامعه زمینه ای برای خلق رمان تاریخی سیاسی همسایه ها در بازه زمانی ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۰ کودتای ۲۸ مرداد اتفاق می افتد. رمانی که افراد مختلفی از قشرهای متفاوت اجتماع در آن نقش دارند - اثر خود را گذاشت و از آن اثری مردمی و ارزنده ساخت. در احوال سال های ۱۳۳۰، کودتای ۲۸ مرداد در اهواز. احمد محمود نگارش این اثر را از سال ۱۳۴۲ آغاز کرد و در بهار سال ۱۳۴۵ به پایان رساند. این اثر را در سال ۱۳۵۲ در تهران توسط نشر امیر کبیر به چاپ

رساند. و اتفاقاً مورد قبول عامه مردم قرار گرفت. البته پس از گرفتار شدن به سانسور دولتی چاپ آن توقیف شد و تا سال ۱۳۵۷ اجازه چاپ نیافت.

از "احمد محمود" همچنین رمان های "داستان یک شهر" که در واقع به نوعی دنباله رمان همسایه ها می باشد و حکایت دوران بعد از تبعید او به همراه گروهی دیگر، در شهرهای بندری جنوب ایران است؛ و همسن طور رمان "زمین سوخته" که تجربه و گزارش او از روز و سال های اول جنگ ایران و عراق در خوزستان و شهر اهواز است؛ و بالاخره رمان های سه جلدی "مدار صفر درجه" و "درخت انجیر معابد" به جا مانده است. جدا از این ها چند مجموعه داستان کوتاه او چاپ و منتشر شده است.

"احمد محمود" یکی از چهره های برجسته و معتبر "ادبیات جنوب" بود. که تا پایان عمر، بی ادعا و در کمال فروتنی کار کرد، و از جمله کسانی است که نام و جایگاه او در ادبیات معاصر ایران مشخص و بی چون و چراست. وی در روز جمعه دوازدهم مهرماه سال ۱۳۸۱ به دنبال بیماری سخت ریوی دار فانی را وداع گفت. (احمد محمود: ۳)

۴. ۱. فشرده داستان همسایه ها

حادثه های این داستان بین سال های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۰ را در بر می گیرد و همزمان با نهضت ملی شدن صنعت نفت رخ می دهد. این رمان در میان مردم فقیر و تهی دست جامعه ایران در شهر اهواز جان گرفته و پرورش یافته است. قهرمان این داستان "خالد" است. او در شروع رمان ۱۵ ساله است و در خانه ای با هفت خانوار دیگر که در آن مستاجرند، زندگی می کند. خالد در پی کمک به خانواده پدر، شغلی را برای خود دست و پا می کند. در قهوه خانه ای که صاحبش امان آقا از قضا همسایه ی وی می باشد. همین مسئله همسایگی و کار در مغازه سبب آشنایی خالد با بلورخانم همسر صاحب مغازه و همسایه امان آقا می شود که باعث بروز برخی از تحرکات نامطلوب در قهرمان داستان می گردد.

خالد به خاطر اشتباهی شیطنت آمیز و شکستن شیشه خانه غلامعلی خان پاسبان برای اولین بار حضور در کلابتری و باز داشت را به عنوان مجرم تجربه می کند. او در همان بازداشتگاه مامور می شود تا پیامی از شخصی با نام "پندار" به شخصی دیگر با نام "شفق" جابجا کند. در جریان همین جابجای پیام با گروهی سیاسی آشنا می شود که هدفشان تنویر افکار عمومی در راه مبارزه با استعمار انگلیس و زمینه اتحاد ملی برای ملی شدن صنعت نفت است. خالد در پی ملاقات با شفق ماموریت بردن مقادیری کتاب و اعلامیه به بندر می شود. در این مدت عنکبوت مرتب به وی خطر این کارها را گوشزد می کند. در بازرسی از مینی بوس و شهادت راننده و شاگرد خالد به بازداشت برده می شود و در طی فرایندی از کلابتری فرار می کند.

او (خالد) در یک میتینگ روشنگری که در خیابان برگزار شده است از ترس پلیس متواری و گریزان می شود و در جریان این فرار پای وی صدمه می بیند در اثنای تنهایی و آسیب ناگهان درب خانه ای را به روی خود باز می بیند و در آنجا با دختری به نام "سیه چشم" آشنا می شود و عاشق وی می گردد.

ماموری مخفی با نام "علی شیطان" تمام مراحل فرار خالد را زیر نظر دارد و طی نقشه ای دقیق به صورت ناگهانی با حقه خالد را دستگیر و روانه بازداشتگاه می کند. خالد پس از آزار و اذیت فراوان در بازداشتگاه و عدم اقرار به عضویت در گروه سیاسی و رد هرگونه دست داشتن در مسئولیت کتاب ها راهی زندان می شود. اودر زندان با ملاقات با اشخاص دیگر تجارب فراوانی کسب می کند و با پایان یافتن مدت زندان به خاطر عدم همکاری با رئیس زندان و نپذیرفتن جاسوسی برای دولت وقت، از سوی زندانبان مستقیم به خدمت سربازی برده می شود و در پایان به می رسد.

۲. تبیین و بررسی داستان طبق نظریه سفر قهرمانی دکتر کمپیل

نیروی برانگیزاننده، هسته ی خلاق درون، در دل قصه های کوچک و کود کانه ی پریان سکنی دارد. مثل این که بگویم طعم اقیانوس در یک قطره ی کوچک و راز زندگی در تخم یک حشره خلاصه می شود. (کمپیل، ژوزف: ۱۵)

خالد در داستان همسایه ها نمونه ای از یک انسان موجود در فضای اجتماعی آن روز با شکل گیری و ماموریت اصلی شخصیت خود و جایگاه واقعی و حقیقی خود در میان اجتماع روز خودش نقش فعال خود را در جامعه در اثر برخورد با عوامل و انسان های اطراف خود رو به تکامل است. در سفر به این راه با انواع ابتلائات و آزمونها مواجه می شود و از این آزمون های مثبت و منفی و فراز و نشیب ها شخصیت خود را شکل می دهد.

از آن جا که به قول کمپیل "سمبل ها" هیچ کدام مصنوعی نیستند، نمی توان آنها را اختراع کرد یا تحت انقیاد درآورد یا برای همیشه سرکوبشان کرد. آنها زاده های خود بخود روان هستند و هر کدام درون خود منبع اصلی را سالم و بی نقص حمل می کنند. (همان: ۱۹)

می توان ادعا کرد، خالد نیز به عنوان یک انسان حتما سمبل پیشرفت و اعتلای درون را به جستجو می پردازد؛

۱.۲. اولین مرحله سفر از سفر قهرمانی هزار چهره "مرحله تجرد یا جدایی" نام برده می شود. دعوت به آغاز سفر یا آشکار شدن نشانه های دعوت الهی برای انجام وظیفه ای خاص است. (محمدی فشارکی، محسن: ۱۳۹۵) نقطه آغاز سفر خالد از آشنایی با "شفق" (که در اثر پیغام پندار از زندان برای شفق که خالد حامل این پیام است و سبب آشنایی با شخصی به نام "شفق" بوجود آمده است). در ملاقاتی که در کتاب فروشی اتفاق می افتد. نقطه ی آغاز سفر، یعنی: مرحله دعوت از قهرمان یا آشکار شدن نشانه های دعوت الهی برای انجام وظیفه خاص اتفاق می افتند. خالد که قبلا از رانندگان عبوری در قهوه خانه امان آقا جسته و گریخته اخباری را شنیده است و حس کنجکاوی وی را برانگیخته اکنون در ملاقات با شفق به صورت صریح تر و آشکارتر مسئله را درک می کند. این نقطه آغاز سفر (تجرد، جدایی) قلمداد می شود.

۲.۲.۲. رد دعوت اغلب در زندگی واقعی پیش می آید که دعوتی بی پاسخ بماند چون همیشه میتوان چشم ها را بست و حواس را متوجه چیز دیگری کرد. رد دعوت سفر را برعکس کرده، به حالتی منفی بدل می سازد. (کمپیل: ۶۷).

انسان قدرت عمل مثبت از دست می دهد و بدل به یک قربانی می شود. (همان کتاب، همان صفحه). این امر به دلیل ترس از ناشناخته بودن ماموریت است و سعی بر دور بودن از ماجرا جویی ولو به مدت کوتاهی از قبول مسئولیت سرباز می زند. آقاجانی، حمید: ۱۳۹۲). در این اثنا شخص دیگری با نام "عنکبوت" که به نوعی نیروی بازدارنده و اهرمنی، در قهوه خانه

همکار اوست مرتب در گوش خالد نجوا می کند و او را نهیب می زند و از عواقب کار و خطرات آن آگاه می کند و این سخنان تردید و دودلی را در وی بوجود می آورد که می توان گام رد دعوت نامید. اما قهرمان تصمیم نهایی خود را می گیرد و در این راه با کمک و هدایت شفق کار خود را ادامه می دهد.

۴.۲.۲. تمایل به امدادهای غیبی : کسانی که این دعوت را شروع می کنند یا به عبارت بهتر، جواب مثبت می دهند. با یک راهنما مواجه می شوند راهنمایان به قهرمان در راه رسیدن به هدف نهایی سفر، یاری می رسانند. راهنما در هر جایی از این الگوی سفر می تواند با قهرمان برخورد کنند و ممکن است یک قهرمان با چند راهنما رو به رو شود. (وگلر، ۱۳۸۹:۷۹). این سفر خطرناک معمولاً بدون راهنما به مقصد ختم نمی شود و به قول خواجه شهر راز شیراز، حافظ شیرازی :

طی این مرحله بی مهری خضر مکن ظلمات ست بترس از خطر گمراهی (غزل ۴۸۸)

نخستین راهنما برای خالد شفق است و خالد به عنوان یک مرید خوب هدایت هادی را به گوش می سپارد و عمل می کند. در جریان میتینگ روشنگری که قبلاً با همکاری خالد و دیگران در خیابان قرار گذاشته شده است در حال برگزاری است او هم مشارکت فعالی دارد در این حین با هجوم ماموران دولتی و پلیس به محل برگزاری جلسه و فرار جمعیت، از ترس گلوله؛ خالد، که بر روی نرده های میدان خود را بالا کشیده است تا بهتر بشنود و سخنران را ببیند از نرده ها پایین می پرد و در حین پریدن و در اثر برخورد با زمین پای وی به شدت آسیب می بیند. خالد با پای درد به دنبال مفرو مامنی است تا وی را مدتی از چشم ماموران دور نگه دارد. در اوج نومییدی در کوچه تاریک، دربی را در مقابل دیدگان خویش باز می بیند. و به آن جا پناه می برد. و درست در اوج ناامیدی امدادی غیبی به سوی وی شتافته است و گام تمایل به امدادهای غیبی را تجربه میکند در این جا ست که رحمت و امداد غیبی به وی چشمک می زند و "سیه چشم" معجزه گرو می شود هم از دست پلیس نجاتش می دهد و هم از دست زن شیطانی و جادوگر "بلور خانم" نجات می دهد. درست می توان این گام را گام امداد غیبی دانست.

۳.۲.۲. عبور از نخستین آستان : مرحله ی بعد از قبول دعوت و راهنما در الگوی سفر قهرمان، مرحله ی گذر از آستانه است. عبور از آستانه به این معناست که قهرمان به مرز دو دنیا رسیده است. در آستانه، قهرمان از دنیای عادی خود به دنیای ماورای آن قدم می گذارد. (امامی، نصرالله) قهرمان با امید به راهنمایی و کمک حامی به طرف سرزمین ناشناخته گام برمی دارد و در مرز قلمرو قدرت برتر که گستره ی تاریک موجودات ناشناخته، خطرناک، موزی، وحشتناک و ویرانگر است با نگهبانان آن روبرو می شود. انسان معمولی و افراد جامعه از قدم گذاشتن در این پهنه گریزانند. (نصیری جبار: ۱۳۹۵).

انسان معمولاً در ناحیه امن دلش نمی خواهد به راحتی در دسر برای خود ایجاد کند و روز مرگی و راحت طلبی را بیشتر دوست می دارد. اکنون قهرمان ما که توسط مامور مخفی با نام "علی شیطان" که سایه به سایه مورد تعقیب است. به ناچار ملاقاتی می کند و قول هایی می دهد که حاکی از این است که قهرمان از ناحیه امن دلش نمی خواهد خارج شود اما قهرمان از قول هایی که علی شیطان داده منصرف می شود. این گام را "عبور از نخستین آستان" رقم می زند.

گذر از آستان جادویی، مرحله انتقال انسان به سپهری دیگرست که قهرمان بار دیگر متولد می شود. (کمپیل: ۹۶) پس از عدم اطمینان و اعتماد به قهرمان، در یک غافلگیری عجولانه "علی شیطان" خالدرا دستگیر و راهی بازداشتگاه میکند که این گام آخر مرحله اول "تجرد" است.

۲. ۲. ۴. شکم نهنگ: این عقیده به صورت "شکم نهنگ" به عنوان رحم جهان نمادین شده است. در این نماد قهرمان به جای پیروزی بر چهره های آستانه یا جلب رضایت آنان، توسط ناشناخته ها بلعیده می شود. (کمپیل: همان صفحه). قهرمان در گذر از آستانه و دروازه ورودی قلمرو ناشناخته، در مرحله انتقال به دنیای دیگر است. دنیایی که قرار است دوباره در آن متولد شود. (نصیری، جبارو...: ۱۳۹۵). قهرمان داستان همسایه ها با ورود به بازداشتگاه یا به قول کمپیل بلعیده شدن در رحم نمادین، به دنیای بی رحم و خشن بازداشتگاه با انواع شکنجه های جسمانی و روانی مواجه می شود. ممکن است کشته شود و چون اوزیریس ناجی در اسطوره های مصری برفراز آسمان و دریا پراکنده شود. (کمپیل، جوزف: ۹۹). قهرمان به دست جلادی سنگدل با نام "شهری" برای اعتراف می سپارند. او به تاریک خانه یا عتراف خانه برده می شود. شلاق (مضراس) بالا که می رود لای شیارها باز می شود پایین که می آید و به گوشت تن که می چسبد شیارها بسته می شود و با صدها دهانه کوچک مثل دهانه گاز انبر گوشت بدن را می گیرد و می کشد. رفتن به کام نهنگ و تجربه ی نوعی مرگ نمادین را عینیت می بخشند. (اصغری، زهراو...: ۱۴۰۱، ش ۹۴). شکنجه، تاریکی، بوی کثافت ادراک، صدای مگس ها، هوای داغ، آویزان شدن و خطرهای هراس انگیز و متفاوتی که قهرمان تجربه کرده است، اشاره ای رمز آلود است به حضور قهرمان در مرحله شکم نهنگ. (اصغری، زهراو...: ۱۴۰۱). ابتلائات زیادی را متحمل می شود. رنج و سختی در اوج است. به نظر می رسد خالد سفر قهرمانیش را با آخرین گام از مرحله تجرید یا جدایی به وادی دوم یعنی "تشرّف" رسیده باشد.

۳. ۱. مرحله تشرّف: اینک قهرمان "خالد" بعد از آخرین گام مرحله اول "جدایی" به مرحله تشرّف رسیده است و در جاده آزمون و ابتلائات قرار گرفته است. خالد در بازداشتگاه با آخرین مرحله شکنجه آویزان شدن از پا و فوران خون از بینی و بیهوشی مرحله شکم نهنگ پایان یافته است. و اینک پا به مرحله ای دیگر از زندگی قهرمانی می گذارد.

۳. ۲. جاده آزمون ها: هنگامی که قهرمان از آستان عبور می کند. قدم به چشم انداز رویایی با اشکال مبهم و سیال می گذارد. مرحله ای که باید یک سلسله آزمون را پشت سر بگذارد. این مرحله مرحله ای "محبوب" در سفرهای اسطوره ای است. که باید به وجود آورنده بخش اعظمی از ادبیات جهان درباره ی آزمون ها و سختی های معجزه آسا شده است. (کمپیل: ۱۰۵). خالد بعد از محکوم شدن در دادگاه بدوی به سه سال حبس محکوم می شود. سه سال حبس! عمر آدمی! (محمود: ۱۲۹). اژدها کشی یکی از مضامینی معمولی در حماسه ها و داستان های پهلوانی است که به گونه های مختلف در قالب نبرد با اهریمن به نمود می رسد. (اصغری، زهراو...: ۱۴۰۱، ش ۹۴). به این ترتیب اگر کسی در جامعه ای که باشد، عمدا یا بدون قصد قبلی، سفر مخاطره آمیز به سرزمین ظلمات را برای خود آغاز کند و از کوچه پس کوچه های پرپیچ و خم هزار توی روحش پایین رود، به زودی خود را در چشم اندازی سرشار از هیات ها و اشکال سمبلیک

خواهد یافت. به کلام اهل "سر" این مرحله ی دومین "طریقت" است. مرحله ی "ترکیه ی نفس" وقتی حس های وجود پاک و فروتن می شوند. (کمپبل، جوزف: ۱۰۸)

در این رمان آزمون ها و بحران هایی است که قهرمان (خالد) در راه ادراک حقیقت و رسیدن به آگاهی در این مرحله از زندگی از سر می گذارند. به عقیده کمپبل؛ محدودیت آگاهی علت اصلی هر شکستی به هنگام رویارویی، با مسائل زندگی است. (حسن زاده دستجردی، افسانه: ۱۴۰۰). خواندن کتب مختلف جهت آگاهی بخشی و راهنمایی هادیانی چون پندار و بیدار به جهت آگاهی بخشی خالد است. قهرمان مامور می شود تا در امتحان سختی دیگر خود را بیازماید؛ هدایت جنبش اعتصاب غذای زندان!!!!. سختی کار، عمق یافتن مشکلی است که هنگام عبور از نخستین آستان هم وجود داشت و مسئله عبور هم همان است. آیا "من" "ego" می تواند خود را به دست مرگ بسپارد؟ (کمپبل: ۱۱۵)

رویکرد به اصلی ترین نقطه (درون غار): هدایت اعتصاب غذا، قهرمان در جاده آزمون سرانجام به خطرناک ترین نقطه دنیای خاص قدم گذاشته و در همین پنهان شده است به گفته "وگلر" قهرمان بعد از قدم گذاشتن به این مکان از آستانه دوم خواهد گذشت. این مرحله مقابله با خطر فوق طبیعی است. (وگلر، ۱۳۹۰ ک ۲۷-۲۸) اگر قهرمان از آزمایش سخت درونی ترین غار چیزی به دست نیاورد محکوم به تکرار ماجراست (حسن زاده دستجردی، افسانه: ۱۴۰۰). به نظر می رسد خالد باید بعد از پندار حرکت اعتصاب را راهبری کند و این ماجرای پرخطر را به تنهایی به یدک بکشد.

۳.۳. آشتی با پدر: در این آزمون سخت و دشوار است که قهرمان به کمک و پشتیبانی یک هیئت زنانه نیاز دارد تا با توسل به جادوی او آیین تشریفی را که پدر برایش وضع کرده پشت سر بگذارد و از چنگ "من" "ego" خود خلاص شود. تا در انتها دریابد پدر و مادر همدیگر را منعکس می کنند. و با توکل و پشتیبانی این دو که جوهری یگانه دارند حرکت کند. (کمپبل: ۱۳۷) موی پدر سفید شده است. نگاهش رمق ندارد. اصلا نمی تواند حرف بزند بالاخره با محبت با همدیگر صحبت می کنند و پدر او را تایید می کند. کلام آرامش بخش پدر توغصه نخور پسر، تعجب از اعتقاد و توکل پدر، به چشمان پرغرور پدر می نگرد. عوضش مرد زندگی میشی پسر، خیلی چیزا یاد می گیری!!! عیدت مبارک پسر! عیدت مبارک پدر! اگر والدین مسامحه کار و سهل انگار باشند. این عقیده ی قدیمی به تصویر می کشد که وقتی خرد آیین تشریف را به درستی پشت سرنگذارد و در همان حال منش مهمی را بر عهده بگیرد "هرج و مرج" فایق می شود. (کمپبل: ۱۴۱) پدر خالد را تایید و از او حمایت می کند. وقتی بیچه به حدی بزرگ شود امنیت سینه مادر را پشت سر می گذارد و به سوی جهان بزرگسالان می کند. یعنی؛ جایی که برای هر عملی باید تخصصی داشت. از لحاظ روحی و راد حیطه پدر می شود. در دو آزمون بلافاصله پدر به سراغ پسرش می آید که بزرگ شده باشد و لایق شناختن پدر باشد. (کمپبل: ۱۴۱-۱۵۴).

۴.۳. زن و سوسه گر و خدایانو: آنیما یا جنبه زنانه ی روان قهرمان با دوسویه ی مثبت و منفی که در چهره های زنان زیبا و با جادو و ساحره خودنمایی می کند، با مفاهیمی همچون عشق و رزی، محبت، ناز، و عشوه های زنانه شهوت و نیاز های جنسی در الگوی کمپبل مرحله زن در نقش و سوسه گر و ملاقات با خدایانو نام دارد. (اصغری، زهرا و...: ۱۴۰۱). عشق ازلی و ابدی است. به قول مولانا؛ شاخ عشق اندر ازل دان بیخ عشق اندر ابد این

شجر را تکیه بر عرش و ثری و ساق نیست (دمساز...: ۲۸۶) مقدم بودن عشق بر گردون و گیتی؛ بینشی است که این را لازم می‌داند. (فرهادی نواز الله: ۶۲-۶۳). این مرحله که با پشت سر گذاشتن غول‌ها و موانع به این نقطه یا خوان می‌رسد این بحرانی است که در اوج حسیض و یادر منتهی الیه زمین، نقطه‌ی مرکزی جهان، در محراب معبد و در تاریک‌ترین و عمیق‌ترین جایگاه قلب رخ می‌دهد. (کمپیل، جوزف: ۱۱۶). خالد قهرمان این داستان قبلا این مرحله را با آشنایی و نجات معجزه آسا توسط سیه چشم پشت سر گذاشته و دائم سیه چشم به عنوان تقویت کننده و ادامه دهنده راه وی در رویای وی حضور دارد. سیه چشمی که برکت آن نجات قهرمان از دست بلور خانم نماد زن و سوسه گر و اغوا کننده بوده است.

۳. ۵. برکت نهایی: مرحله خطر ناک اعتصاب با تیر خوردن ناصر ابدی و بردن پندار از بند به جزیره خارک قهرمان باید مسیری را به تنهایی طی طریق کند. برای رهایی کامل از "من" است. خالد به مدت ۱۰۱ روز به انفرادی به پایان می‌رسد.

با اتمام زندان، خالد از زندان مستقیم به سربازی می‌رود و برگ دیگری از سفر خود را رقم می‌زند.

۴. بازگشت قهرمان: قهرمان در انتهای جهان اصغر توانایی و تجربه‌های شگفت‌انگیز و گرانقدری با خود به همراه دارد. (کمپیل: ۳۶۷). اینک فصل بلند کردن پای و آمدن بر زمین، فصل ورود به خانه‌ای بزرگ و فصل رهایی فرا رسیده است. (همان: ۳۷۴). فصل کامل شدن و فصل کامل شدن روح (همان کتاب: همان صفحه).

خالد قهرمان که با تجربه کامل و متناقض یکی بودن در جهان آشنا شده است و به واسطه‌ی رهایی از تمام محدودیت‌های فردی و رسیدن به فنای خویشتن که پیش شرط تولد مجدد است، به درک حقیقت نایل گردیده است. (اصغری، زهرا و...: ۱۴۰۱)

جمع بندی و نتیجه گیری:

با بررسی و پیگیری الگوی سفر قهرمان، جوزف کمپیل، در رمان "همسایه‌های احمد محمود" این نتیجه به دست آمد؛ این اثر تاریخی و داستانی ساختاری مشابه با الگوی جهانی اسطوره قهرمان هزار چهره دارد. الگویی که برمبنای آن خالد قهرمان این داستان زیرترین لایه‌های اجتماع در سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۰ و اوضاع نابسامان اجتماعی و فرهنگی با پشت سر گذاشتن موفقیت آمیز آزمون‌های جسمی و روحی در میان طبقه ستم کشیده و رنج دیده، پذیرفته می‌شود. تا حامی و مدافع حقوق خاصه مردم ایران باشد. لایه نمادین هدف طراح از ریختن این داستان در قالب اسطوره تک قهرمان اسوه و نمونه و الگو دهی به طبقات فرودست و ستم کشیده هر جامعه تا با خود باوری و اتحاد خود را از هر اهریمن نجات دهند سختی‌های راه را به جان بخرند و از دست مستکبرین و زورگویان نجات پیدا کنند.

خالد در این رمان انسان ناپخته‌ای که پس از ابتلائات فراوان و به دست آوردن تجربیات شیرین از پس تجارب تلخ خود را آماده و رهوار سفر زندگی می‌بیند. وهم خود و هم جامعه خود را به سوی بلوغ و رهایی از بندهای خود ساخته و دیگر ساخته رهنمون می‌سازد. این تجربه ارزنده است. و می‌تواند الگوی جوامع و انسان‌هایی باشد که تحت ظلم و ستم واقع شده‌اند چاره‌ای جز این گونه سفرها ندارند؛ سفرهای رهایی بخش و عزت آفرین.

منابع:

- بررسی قابلیت های نقد کهن الگویی در مقالات تطبیقی ادبیات؛ نگاهی گذرابه کهن الگوهای سایه و سفر قهرمان سلطان بیاد، مریم؛ قربان صباغ، محمود رضا: ۱۳۹۰، فصلنامه علمی - پژوهشی نقد ادبی س ۴. ش ۱۴ تابستان ۱۳۹۰ (صص ۷۹-۱۰۳)
- بررسی سفر قهرمان در رمان سه گانه ی اشودنگه اثر آرمان آرین براساس الگوی سفر قهرمان جوزف کمپبل، قره باغی، نسترن؛ مهدوی، محمد جواد. مجله علمی پژوهشی مطالعات ادبیت کودک دانشگاه شیراز. سال یازدهم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۹۹ (پیاپی ۲۲)، صص ۱۲۹-۱۵۴
- بررسی همانندی های قهرمانان اساطیری، باقری نسامی [مریم]. فصلنامه علمی پژوهشی هنرهای تجسمی نقش مایه، سال سوم، شماره پنجم، بهار و تابستان: ۱۳۸۹
- بررسی و تحلیل منظومه "مانلی" نیمایوشیج بر اساس الگوی سفر قهرمان جوزف کمپبل، امامی، نصرالله؛ تشکری، منوچهر؛ صالحی مازندرانی، محمد رضا؛ کشاورز مویدی، آسیه. مجله شعر پژوهی (بوستان ادب) دانشگاه شیراز، سال هفتم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۴ پیاپی ۲۶.
- بررسی نمود اسوره قهرمان هزار چهره در حماسه برزو نامه بر اساس نظریه جوزف کمپبل، نصیری، جبار؛ محمدی فشارکی، محسن. نشریه نثر پژوهی ادب فارسی؛ بهار و تابستان، ۱۳۹۵ شماره ی ۳۹ (علمی - پژوهشی، ISC)، تبیین کهن الگوی قهرمان، سفر قهرمان، براساس آرای یونگ و کمپبل در هفت خوان رستم، طاهری، محمد؛ آفاجانی، حمید. ادبیات عرفانی و اسطوره شناختی، س ۹، ش ۳۲ صص ۱۶۹-۱۹۷
- تحلیل سفر عرفانی شهریار براساس نظریه جوزف کمپبل، لویمی، سهیلا. فصلنامه عرفانی اسلامی، سال چهاردهم، شماره ۵۶، تابستان ۹۷.
- دو یار زیرک و باده کهن، فرهادی، نواز الله (۱۳۸۵) شیراز، انتشارات ره آورد هنر قهرمان هزار چهره، کمپبل، جوزف، برگردان خسرو پناه شادی. نشر گل آفتاب مشهد (۱۳۸۴)
- نقد اسطوره ای سفر قهرمان در منظومه سام نامه براساس الگوی کمپبل، اصغری، زهرا؛ ستاری، رضا. نشریه متن پژوهی ادبی : زمستان ۱۴۰۱. شماره ۱۴۰۱. ISC۹۴
- همسایه ها، احمد محمود، (۱۳۵۳)، امیر کبیر، تهران، ص ۵۰۲